

**O ANALIZĂ STATISTICĂ A MODIFICATORILOR REALIZAȚI PRIN
PROPOZIȚII RELATIVE ÎN SCRIERILE LUI DOSOFTEI**

A STATISTICAL ANALYSIS OF MODIFIERS EXPRESSED BY RELATIVE
CLAUSES IN DOSOFTEI'S WRITINGS

DOI: [10.56177/AUA.PHILOLOGICA.1.26.2025.art.16](https://doi.org/10.56177/AUA.PHILOLOGICA.1.26.2025.art.16)

Drd. MIHAI-ANDREI LAZĂR

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Abstract: In the present paper, we aim to do a statistical analysis of modifiers expressed by relative clauses in Dosoftei's main writings (*Psaltirea în versuri*, *Cartea de rugăciuni*, *Dumnezeiasca liturghie*, *Psaltirea de-năles*, *Parimiile preste an* and *Viața și petreacerea svinților*), as part of our larger project aiming to describe the noun phrase in his writings. We will first provide an overview of modification and modifiers, by adopting the perspective exposed in the **Basic Grammar of the Romanian Language**, which replaces the traditional syntactic function of attribute within the noun phrase with other five syntactic positions: the determiner, the modifier, the quantifier, the possessor and the complement. We will discuss the distinction between premodifiers and postmodifiers. Then, we will define relative clauses and observe that they function as postmodifiers. As far as the investigative corpus is concerned, the statistical analysis of relative clauses functioning as modifiers will include a statistical analysis of restrictive (add information which is necessary for the meaning of the sentence and require no punctuation) and nonrestrictive (can be removed from the sentence without changing its meaning and are usually separated by commas from the rest of the sentence) relative clauses, a statistical analysis of the antecedents of relative clauses, focusing on what parts of speech the antecedents are (we will discuss antecedents expressed by semi-independent pronouns, indefinite pronouns, proper nouns, demonstrative pronouns, personal pronouns, pronominal phrases, negative pronouns and reflexive pronouns) and discussing their frequency, as well as a statistical analysis of noun phrases in which relative clauses function as the unique adjuncts and noun phrases in which relative clauses co-occur with other adjuncts (either modifiers or other syntactic positions, namely quantifiers, possessors and complements). For the frequency of the antecedents, we will provide a general statistical analysis as well as a specific statistical analysis for each of the six writings to be discussed. Our statistical analysis will be relevant for observing what the main syntactic tendencies in Dosoftei's writings are, as far as modifiers expressed by relative clauses are concerned, i.e., whether there is a preference for restrictive or nonrestrictive relative clauses and what part of speech most antecedents are expressed by. All in all, the analysis of the investigative corpus will reflect the complex possibilities of structuring the noun phrase in Dosoftei's writings, illustrating a diversity of syntactic patterns.

Keywords: noun phrase, modification, modifier, restrictive relative clause, nonrestrictive relative clause, antecedent.

În articolul de față, ne propunem să facem o analiză statistică a grupurilor nominale din principalele scrieri ale lui Dosoftei, cu o atenție particulară acordată

modificatorilor realizați prin propoziții relative. Pe tot parcursul lucrării, vom adopta perspectiva expusă în *Gramatica de bază a limbii române*, care înlocuiește funcția sintactică de atribut din gramatica tradițională cu alte cinci poziții sintactice: determinantul, modificatorul, cuantificatorul, posesorul și complementul.

În secțiunea de preliminarii teoretice, vom oferi o perspectivă de ansamblu asupra modificării și modificatorilor, pentru a continua, apoi, cu definirea propozițiilor relative și cu examinarea comportamentului lor sintactic, în calitate de modificatori. Analiza corpusului investigativ se va baza pe principalele opere ale lui Dosoftei: *Psaltirea în versuri* (DPV.1673), *Cartea de rugăciuni* (DCR.1673), *Dumnezeiasca liturghie* (DDL.1679), *Psaltirea de-nțăles* (DP.1680), *Parimiile preste an* (DPar.1683) și *Viața și petreacerea svinților* (DVS.1682–6) și va consta într-o serie de analize statistice, focalizate asupra frecvenței propozițiilor relative izolate și neizolate, asupra valorilor morfologice ale antecedentilor, respectiv asupra frecvenței grupurilor nominale în care propozițiile relative funcționează ca unici adjuncți și a celor în care acestea sunt coocurente cu alți subordonați (cuantificatori, posesori și complemente).

Motivarea alegerii corpusului rezidă în bogăția tiparelor sintactice din limba veche ilustrate în cadrul acestuia, preocupându-ne în mod deosebit să observăm, prin intermediul analizei statistice desfășurate, anumite tendințe sintactice care caracterizează morfosintaxa grupului nominal în scrierile lui Dosoftei. Mai precis, vom putea formula observații pertinente referitoare la frecvența propozițiilor relative izolate, respectiv neizolate, precum și la cea a diferitelor tipuri de antecedenti ai propozițiilor relative, care funcționează ca modificatori.

1. Preliminarii teoretice

1.1. Modificarea și modificatorii

În cadrul grupului nominal¹, modificarea reprezintă o funcție sintactico-semantică complexă, un concept specific gramaticii moderne². Aceasta constă în „caracterizarea și descrierea centrului nominal de grup”³ și are implicații

¹ Pentru o prezentare a conceptului de „grup sintactic”, în general, și a celui de „grup nominal”, în special, a se vedea Mihai-Andrei Lazăr. *Grupul nominal în Psaltirea în versuri a lui Dosoftei. Atributul adjectival*, articol publicat în *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, vol. 25, nr. 1, 2024, p. 246.

² O prezentare succintă a principalelor funcții sintactico-semantice ale modificării, chiar dacă aceasta nu fusese numită ca atare, apare deja în *Gramatica limbii române* (GALR), București, Editura Academiei Române, 2008, vol. I – *Cuvântul*, p. 101, respectiv vol. II – *Enunțul*, p. 79. Se recunoaște existența unui tip special de adjuncți, al căror rol este de a califica substantivul-centru sau de a-l încadra într-o clasă de obiecte, restrângându-i, astfel, extensiunea, însă acești adjuncți nu sunt numiți ca atare „modificatori”, în măsura în care toți adjuncții subordonați unui substantival sunt etichetați, în continuare, generic, ca „atribute”. Ca funcție sintactică, modificatorul va fi numit și descris abia în *Gramatica de bază a limbii române*, iar funcția sintactico-semantică de modificare, precum și modificatorul vor avea consacrat câte un articol separat în *Dicționarul de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, care, de altfel, valorifică plenar și cuceririle gramaticii românești moderne.

³ Gabriela Pană Dindelegan, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Adnana Boioc Apintei, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2023, p. 400.

semantică⁴ asupra conceptului desemnat de substantivul-centru, care este calificat (oferindu-se informații suplimentare despre acesta, ceea ce contribuie la o îmbogățire a semnificației – *fetiță voioasă*) sau care, dintr-un concept general, cu aplicabilitate asupra unei clase mai largi de obiecte, devine un concept particular, care desemnează o clasă mai restrânsă de obiecte, prin limitarea extensiunii, adică a referinței sale – *masă de lemn*. Modificarea se realizează prin modificatori, care pot fi nonrestrictivi, dacă principala lor funcție este „caracterizarea și descrierea” centrului nominal – *băiat inteligent*, sau restrictivi, dacă principala lor funcție este „limitarea referențelor posibile la specii/subspecii ale acestuia”⁵ – *carte de povești*.

Modificatorul prezintă o clasă de substituție extrem de eterogenă⁶. Totodată, în cadrul unui grup nominal, pot fi coocurenți mai mulți modificatori. Prin urmare, spre deosebire de determinant sau de cuantificator, poziția de modificador nu este unică, în cadrul grupului nominal. Modificatorii pot fi coordonați, ca în exemplul *studenți frumoși și inteligenți*, sau ierarhizați, ca în exemplul *un mare scriitor român*, în care modificatorul *român* se referă la nominalul-centru *scriitor*, pe când modificatorul *mare* se referă la întregul grup sintactic *scriitor român*⁷.

1.2. Propozițiile relative ca modificatori⁸

Propozițiile relative, după cum le spune și numele, pot fi definite ca acele propoziții subordonate care sunt introduse printr-un element relativ, fie acesta pronume relativ – *Băiatul pe care l-ai cunoscut este prietenul meu.*, adjectiv pronominal relativ – *Mă frământa gândul ce cadou să îi ofer de ziua lui.* – sau adverb relativ – *Locul unde ne-am dat întâlnire îmi este familiar.*

În cadrul grupului nominal, când funcționează ca modificatori, propozițiile relative se apropie cel mai bine de propozițiile subordonate atributive din gramatica tradițională. Principala lor caracteristică este faptul că se construiesc obligatoriu cu antecedent și, tocmai de aceea, se numesc **relative cu antecedent**, un tip de subordonată „introdusă printr-un relativ și având în regentă un nominal/un grup

⁴ De altfel, această caracteristică, de a descrie semantic nominalul-centru, diferențiază modificatorul de ceilalți componenți sintactici din cadrul grupului nominal (determinanți, cuantificatori, posesori, complemente), a căror trăsătură comună este aceea de a restrânge clasa de referenți ai nucleului. De asemenea, prin funcția sa de calificare și de caracterizare a nominalului-centru, modificatorul prezintă cele mai multe trăsături comune cu atributul din gramatica tradițională. Pentru detalii, a se vedea Gabriela Pană Dindelegan (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, ediția a doua, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016, p. 379.

⁵ Gabriela Pană Dindelegan, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Adnana Boioc Apintei, *lucr. cit.*, p. 401.

⁶ Pentru o prezentare detaliată a clasei de substituție a modificatorului și a comportamentului morfosintactic al cuvintelor care pot funcționa ca modificatori, a se vedea Gabriela Pană Dindelegan (coordonator), *lucr. cit.*, p. 380-382.

⁷ Pentru detalii privind coocurența modificatorilor, a se vedea Alexandru Nicolae, *Pe marginea descrierii grupului nominal în Gramatica de bază a limbii române*, în *Studia linguistica et philologica. Omagiu profesorului Nicolae Saramandu*, București, Editura Universității din București, 2011, p. 640.

⁸ Am sintetizat particularitățile de construcție a propozițiilor relative în limba română veche, așa cum sunt acestea analizate de către lingvistul Constantin Frâncu (*Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 209-210, respectiv 380), într-un articol intitulat *Grupul nominal în Psaltirea în versuri a lui Dosoftei. Propoziția subordonată atributivă*, aflat în curs de apariție.

nominal față de care se stabilește subordonarea și care, în același timp, asigură și procurarea referinței pentru componentul respectiv”⁹ (în exemplele de mai sus, substantivele-centru *băiatul*, *gândul*, respectiv *locul* funcționează ca antecedenti).

Pornind de la distincția dintre premodificatori (modificatorii care precedă centrul nominal) și postmodificatori (modificatorii care se plasează după centrul nominal), remarcăm faptul că propozițiile relative funcționează exclusiv ca postmodificatori, plasându-se după antecedent.

O distincție suplimentară, pe care o vom avea în vedere și în analiza corpusului investigativ, se referă la propozițiile relative izolate, a căror prezență nu este obligatorie pentru complinirea sensului enunțului (și care, pe această cale, pot fi suprimate fără a-i afecta înțelesul, fiind, de cele mai multe ori, delimitate prin virgule) – *Studentii, care sunt bine pregătiți, au promovat examenul.* – și la propozițiile relative neizolate, a căror prezență este obligatorie pentru complinirea sensului enunțului (și care nu sunt delimitate prin semne de punctuație) – *Studentii care sunt bine pregătiți au promovat examenul.*

2. Analiza corpusului investigativ

În cele ce urmează, după cum am anunțat în introducere, vom avea în vedere trei seturi de analize statistice, referitoare la propozițiile relative care funcționează ca modificatori în scrierile lui Dosoftei: frecvența propozițiilor relative izolate și neizolate, a tipurilor de antecedenti ai propozițiilor relative, respectiv a grupurilor nominale în care propozițiile relative funcționează ca unici adjuncți și a celor în care acestea sunt coocurente cu alți subordonați de același fel sau de tipuri diferite.

2.1. Frecvența propozițiilor relative izolate și neizolate

Propozițiile relative care au ca antecedent un substantiv comun pot fi izolate sau neizolate. Situația statistică generală a acestora se prezintă astfel: din totalul de 512 ocurențe, 92% (471 de exemple) reprezintă propoziții relative neizolate – *Prin ținuturi prin toate să văd a lui semne,/Mănăstiri și beserici ce-au fapt fără lene.* (DPV.1673, p. 5), în timp ce 8% (41 de exemple) reprezintă propoziții relative izolate – *Ș-au lăsatu-ș în scaun fiu și ca mai tare,/Ce ș-au născut din doamna, din Anastasia.* (DPV.1673, p. 4).

2.2. Frecvența diferitelor tipuri de antecedenti

În ceea ce privește modificatorii realizați prin propoziții relative, majoritatea au ca antecedent un substantiv comun. Situația statistică generală a modificatorilor exprimați prin propoziții relative care au, ca antecedenti, alte părți de vorbire decât substantivele comune se prezintă astfel: din totalul de 731 de ocurențe, 69,93% (509 exemple) dintre antecedenti sunt pronume semiindependente, 14,09% (103 exemple) – pronume nehotărâte, 9,98% (73 de exemple) – substantive proprii, 4,65% (34 de exemple) – pronume demonstrative, 0,68% (5 exemple) – pronume personale, 0,54% (4 exemple) – locuțiuni

⁹ Gabriela Pană Dindelegan, Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae, Adnana Boioc Apintei, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2023, p. 69.

pronominale de politețe, 0,27% (două exemple) – pronume negative, iar 0,13% (un singur exemplu) – pronume de întărire.

Situația modificatorilor realizați prin propoziții relative care au alți antecedenti decât substantivele comune, în fiecare dintre operele supuse analizei, se prezintă în felul următor: în opera *Psaltirea în versuri*, din totalul de 147 de exemple, 60,54% (89 de exemple) dintre antecedenti sunt pronume semiindependente – spre exemplu, *Biruieste cu mazăda **cela** ce-i cu vină/Și strică dreptatea celui fără vină.* (DPV.1673, p. 8), 21,08% (31 de exemple) – substantive proprii – spre exemplu, *Și soru-sa Roxanda, să nu stângă neamul,/Luă **pre Alexandru** ce-i zic Lăpușneanul.* (DPV.1673, p. 5), 8,16% (câte 12 exemple) – pronume demonstrative – spre exemplu, *De de-aproape să stea să mă vază,/Acea ce caută să mă piarză.* (DPV.1673, p. 53), respectiv pronume nehotărâte – spre exemplu, *Iar acmu voi, împărațai/Samă vă luaț, și **altăi**/De vă certaț cu cuvântul/**Toț** ce giudecaț pământul.* (DPV.1673, p. 13), 1,36% (două exemple) – pronume negative, spre exemplu, *Că în moarte nu-i **nime** să te pomenească,/Dară-n iad cine poate să-ț mărturisască?* (DPV.1673, p. 20), iar 0,68% (un singur exemplu) – pronume personale – *Iară **eu**, ce sânt mișel și meser./Să ies, Doamne, de la tine vesel.* (DPV.1673, p. 156). Nu am identificat antecedenti exprimați prin pronume de întărire sau prin locuțiuni pronominale de politețe.

Observație: cu totul aparte sunt situațiile în care este selectat, ca antecedent, un pronume negativ. În primul rând, observăm faptul că pronumele relativ nu este exprimat ca atare (i.e., nu este lexicalizat), dar poate fi cu ușurință subînțeles din context (*Că în moarte nu-i **nime** [care] să te pomenească,/Dară-n iad cine poate să-ț mărturisască?*), în condițiile în care predicatul relativei este la modul conjunctiv. Aceasta constituie o excepție de la particularitățile de construcție a relativelor românești, care cer prezența obligatorie a conectivului relativ. În al doilea rând, în astfel de construcții, este interesant de remarcat valoarea semantică a pronumelui negativ *nime*, care, așa cum explică lingvistul Adrian Chircu, ca negativ nonseparativ, „cumulează valoarea negativului *niciunii*, care este un separativ. Astfel, nonseparativul devine un separativ, în urma unei glisări semantico-funcționale, și are formă de singular, dar cu înțeles de plural”¹⁰. În al treilea rând, conform aceluiași lingvist, în astfel de contexte, „negativul *nimeni* înlocuiește, din punct de vedere morfosintactic, un alt pronume negativ, mai precis *niciunul*, care are un semantism mult mai larg, putând fi întrebuințat atât pentru animate, cât și pentru inanimate”, astfel încât „negativul *nimeni* poate fi întrebuințat în enunț, atât cu valoarea sa propriu-zisă, cât și cu valorile semantice ale pronumelui negativ *niciunul*”¹¹.

În opera *Cartea de rugăciuni*, din totalul de 65 de ocurențe, 70,76% (46 de exemple) dintre antecedenti sunt pronume semiindependente – spre exemplu, *Dară*

¹⁰ Adrian Chircu, *O sintagmă pronominală cuantificatoare atipică: **nimeni altii***, în volumul *Înspre și dinspre Cluj. Contribuții lingvistice. Omagiu profesorului G. G. Neamțu la 70 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Scriptor și Editura Argonaut, 2015, p. 145.

¹¹ Adrian Chircu, *Observații asupra sintagmelor **alt nime** și **nime alt** în limba română veche*, în volumul *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române*, București, Editura Universității din București, 2014, p. 57.

cum mă voi face, iani spune-mi, sălaş desfătat și loc de svinție **Celuia** ce șeade preste heruvim. (DCR.1673, p. 89), 10,76% (7 exemple) – pronume nehotărâte, spre exemplu, **Tuturor** ce-s în scârbă le ești de bucurie, celor cu asupreală le ești de sprejineală, flămânzălor ești hrană, streinilor scutiță, celora ce-s în valur le ești adăposteală, celora ce-s în boale le ești de socotiță, celor cu neputințe, umbră și sprejineală, toiag de bătrinește, a lui Dumnedzău Maică Celui de sus, Curată, ne rugăm: „Sârguiaște șerbii tăi de ne scoate!” (DCR.1673, p. 193), 9,23% (6 exemple) – substantive proprii – spre exemplu, *Veniți să fericim* **pre Iosif** pururea pomenitul, noaptea cătră Pilat ce-au venit și pre viața a tuturor cerșind (DCR.1673, p. 225), 4,61% (3 exemple) – pronume personale – spre exemplu, **Pre tine** ce-ai împletit lumii ne- de mână împletită cunună, cu cântare cuvântăm (DCR.1673, p. 141), 3,07% (două exemple) – pronume demonstrative – spre exemplu, *Liniște fii și dvorbă* **acelora** ce scapă cătră tine, Ficioară, și păreate și primejde, năzuință și umbră le fii și bucurie. (DCR.1673, p. 189), iar 1,53% (un singur exemplu) – pronume de întărire – *Rugă caldă depreună și zid nebiruit, izvorul milei și nezuința lumii, cu deadins ție strigăm, Născătoare lui Dumnedzău, despuitoare, sârguiaște și de la nevoi ne izbăvește, însăț* ce ești de sârg folositoare. (DCR.1673, p. 171). Nu am identificat antecedenti realizați prin pronume negative sau prin locuțiuni pronominale de politețe.

În opera *Dumnezăiasca liturghie*, din totalul de 23 de exemple, 86,95% (20 de exemple) dintre antecedenti sunt pronume semiindependente – spre exemplu, *Și ca un miel fără de răutate* **împotriva celuia** ce-l tunde, fără de glas, așe nu deșcheie rostul Său. (DDL.1679, p. 24), 8,69% (două exemple) – pronume nehotărâte – spre exemplu, *Din cât S-au îndurat Dumnezău de ne-au dăruit mila Sa, dăruim și noi acmu deodată acest dar limbii rumânești, svânta Liturghie, scoasă pre limbă rumânească de pre elinească, de lauda lui Dumnezău să-nțăleagă* **toț** carii nu-nțăleg sârbește sau elinește. (DDL.1679, p. 5-6), iar 4,34% (un singur exemplu) – pronume demonstrative – *Și unul din voinici cu sulița coasta I-au împuns și-ndată ieși sânge și apă, și* **acela** ce-au văzut au mărturisit și adevărată este mărturia lui. (DDL.1679, p. 25). Nu am identificat antecedenti exprimați prin substantive proprii, pronume personale, pronume negative, pronume de întărire sau locuțiuni pronominale de politețe.

În opera *Psaltirea de-nțăles*, din totalul de 274 de ocurențe, 71,89% (197 de exemple) dintre adjuncți sunt pronume semiindependente – spre exemplu, *Că* **ceăla** ce grăiaște în limbă, nu omenilor grăiaște, ce lui Dumnădzău, că nime n-ascultă cu cu sufletul grăiaște taină. (DP.1680, p. 277), 20,43% (56 de exemple) – pronume nehotărâte – spre exemplu, *Și va fi ca lemnul răsădit lângă ieșiturile apelor, carele roada sa va da în vremea sa și frundza lui nu va cădea și* **toate** câte face va spori. (DP.1680, p. 282), 5,83% (16 exemple) – substantive proprii – spre exemplu, *Așteptam* **pre Dumnădzăul** care mă mântuiaște de îpuțănărea sufletului și de volbură. (DP.1680, p. 412), iar 1,82% (5 exemple) – pronume demonstrative – spre exemplu, *Audză-va Dómnul și smeri-va pre înșii,* **acela** ce iaste de mainte de veci. (DP.1680, p. 414). Nu am identificat antecedenti realizați prin pronume negative, pronume de întărire sau locuțiuni pronominale de politețe.

În opera *Parimiile preste an*, din totalul de 135 de ocurențe, 79,25% (107 exemple) dintre antecedenti sunt pronume semiindependente – spre exemplu, *Eghipétul în pierdzare câmpului face-să-va de strâmbătățale fiilor Iúda prin cealea ce vărsă sânge drept în pământul lor.* (DPar.1683, p. 102), 11,85% (16 exemple) – pronume nehotărâte – spre exemplu, *Mântuiaște-mă de toț carii mă gonesc.* (DPar.1683, p. 108), 5,18% (7 exemple) – pronume demonstrative – spre exemplu, *Ei, dară, aceia carii la ucidere să sâmbruiesc, adună șie visteariu de răutate și prăvală oamenilor fără dereptate rea.* (DPar.1683, p. 107), iar 3,70% (5 exemple) – substantive proprii – spre exemplu, *Videnia carea au vădzut Isaíia, fiul lui Ammós, carea au vădzut asupra jidoviei și asupra Ierusalímului, în împărăția lui Ozie și Ioathám și Aház și Ezéchie, carii împărățâră Iiudiei.* (DPar.1683, p. 104). Nu am identificat antecedenti exprimați prin pronume negative, pronume de întărire sau locuțiuni pronominale de politețe.

Nu în ultimul rând, în opera *Viața și petreacerea svinților*, din totalul de 84 de ocurențe, 54,76% (46 de exemple) dintre adjuncți sunt pronume semiindependente – spre exemplu, „*La ceale ce te-ntreabă împăratul răspunde-i cu smerenie!*” (DVS.1682-6, p. 20), 19,04% (16 exemple) – substantive proprii, spre exemplu, „*Trupul Domnului Hristos ce-au tămăduit pre orbul din naștere să te isțelească!*” (DVS.1682-6, p. 17), 13,09% (11 exemple) – pronume nehotărâte, spre exemplu, „*Și-ș adusă aminte de o învăță de toate câte o mai învățasă și să silească să-ș facă și ea sfârșit bun.*” (DVS.1682-6, p. 21), 8,33% (7 exemple) – pronume demonstrative – spre exemplu, „*Eu sunt Evdoxie, acela ce căutați Dumneavoastră, iată-mă-i!*” (DVS.1682-6, p. 21), iar 4,76% (4 exemple) – locuțiuni pronominale de politețe – spre exemplu, „*Svinția Ta, Care te-ai preobrazuit naintea ucinicilor Tăi cei căpetenii în muntele Thavorului, Svinția Ta ce feceși mari și strașnice minuni în mijlocul călcătorilor de leage, jidovilor, Iisuse Hristoase, mă rog Svinții Tale, Carele tutinderea ești și toate le plinești, fie-ți milă de-această mulțame de-ntunecat neam și o luminează cu puterea Ta!*” (DVS.1682-6, p. 202). Nu am identificat antecedenti realizați prin pronume negative sau prin pronume de întărire.

2.3. Frecvența grupurilor nominale în care propozițiile relative funcționează ca unici adjuncți și a celor în care acestea sunt coocurente cu alți subordonați

Din totalul de 1671 de grupuri nominale în care figurează propoziții relative, în 74,38% dintre situații (1243 de exemple), acestea apar ca unici adjuncți, în timp ce, în 25,62% dintre situații (428 de exemple), acestea sunt coocurente cu alți subordonați de același fel sau de tipuri diferite.

Grupurile nominale în care apar două sau mai multe propoziții relative sau care cuprind, pe lângă propozițiile relative funcționând ca modificatori, și alți adjuncți, de același fel sau de tipuri diferite, pot avea următoarele configurații morfosintactice:

- 1) modificador (adjectiv propriu-zis) + determinant (articol hotărât) + centru (substantiv comun + prepoziție) + modificador (propoziție relativă): *Dă-le, Dumnezău svinte, Svântul să le vie/În țară, în Moldova, și cu bucurie,/Ca-n*

- zilele bătrâne, și fără zăbavă, / 'N-svânta mitropolie ce este-n Suceavă.* (DPV.1673, p. 9);
- 2) centru (substantiv comun + prepoziție) + determinant (articol hotărât) + posesor (adjectiv pronominal posesiv) + modificador (propoziție relativă): *Că Dumnezeu toate vede/Din scaunul său ce șede/În ceri, unde odihnește, /De-acolo pre toț prăvește.* (DPV.1673, p. 12);
 - 3) centru (substantiv comun) + determinant (articol hotărât) + determinant emfatic (articol demonstrativ) + modificador (adjectiv propriu-zis) + modificador (propoziție relativă): *Besearica cea svântă carea ți-i de slavă/Să o-ntorci spre nălțame fără de zăbavă.* (DPV.1673, p. 21);
 - 4) centru (substantiv comun) + modificador (adjectiv participial) + modificador (propoziție relativă): *Stele lumânate ce lucesc pre noapte/De dau cuviință, tu le-ai urzât toate.* (DPV.1673, p. 23);
 - 5) centru (substantiv comun) + determinant (articol hotărât) + cuantificator (adjectiv pronominal indefinit) + modificador (propoziție relativă): *Și i-ai supus toate supt a lui picioare, /Oile și boii, și tot de supt soare, /Dobitoc sălbatec de câmp și de luncă, /Jigăanii sirepe, ce strică ș-apucă, /Păsările toate, ce sânt zburătoare/De vânt și de apă ce-s înotătoare, /Pre chiții cei mare, pre tot feli de pește, /Și-n tot ce-i în mare el oblăduiește.* (DPV.1673, p. 23);
 - 6) cuantificator (adjectiv pronominal indefinit) + centru (substantiv comun + prepoziție) + determinant (articol hotărât) + modificador (propoziție relativă): *Să să veselească Iacov în tot șirul, /Cu toț credincioșii ce-are Izrailul.* (DPV.1673, p. 32);
 - 7) centru (substantiv comun) + determinant (articol hotărât) + determinant emfatic (articol demonstrativ) + modificador (adjectiv participial) + modificador (propoziție relativă): *Alesu-ș-au șie/Parte de moșie/Țara cea dorită, /Carea-i giuruită/Lui Iiacov iubitul, /Ce-i ține cuvântul* (DPV.1673, p. 103);
 - 8) centru (substantiv comun) + modificador (adjectiv propriu-zis) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă): *Și i-ai supus toate supt a lui picioare, /Oile și boii, și tot de supt soare, /Dobitoc sălbatec de câmp și de luncă, /Jigăanii sirepe, ce strică ș-apucă, /Păsările toate, ce sânt zburătoare/De vânt și de apă ce-s înotătoare, /Pre chiții cei mare, pre tot feli de pește, /Și-n tot ce-i în mare el oblăduiește.* (DPV.1673, p. 23);
 - 9) determinant (adjectiv pronominal demonstrativ) + centru (substantiv comun + prepoziție) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă): *Dă-mi pre acest strein, ce n-are unde capul să-și tupile, dă-mi pre acest strein, pre carele ucinicul cel viclean pre moarte l-au dat; dă-mi pre acest strein, pre carele Maică-sa vâdzând pre cruce spândzurând, bocindu-l striga și ca o maică îl glăsuia* (DCR.1673, p. 225-227);

- 10) centru (substantiv propriu) + posesor (adjectiv pronominal posesiv) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă): ***Doamne Dumnezeu! nostru, Care întru nalturi lăcuiești și cele smerite prăvești, Carele spăsenia rodului omenesc ai trimis pre Sângur-Născutul Tău Fiiu și Dumnezeu, pre Domnul nostru Iisus Hristos, caută preste șerbii Tăi, cei obișnuiți, ce-ș suplecară ai săi grumaz Svințiii Tale, și-i spodobeaște în vreme bine tocmită feredelului iarănașterii, a iertării păcatelor și-mbrăcământului neputrezăiei, împreunează-i cu svânta ta săbornică și apostolească Beserică și-mpreună numără-i într-aleasa Ta turmă.*** (DDL.1679, p. 55-56);
- 11) cuantificator (adjectiv pronominal indefinit) + centru (pronume semiindependent) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă): ***Stidească-se toț ceia ce să închină cioplîților, carii să laudă de idolii săi.*** (DP.1680, p. 528);
- 12) cuantificator (adjectiv pronominal indefinit) + centru (substantiv comun + prepoziție) + determinant (articol hotărât) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă): ***Iată că vă dediu voă toată iarba de sămânță ce samănă sămânță, carea iaste deasupra tot pământul, și tot lemnul care are în sine plod de sămânță sămănătoare, voă să fie de mâncat și tuturor fierilor pământului și tuturor pasărilor ceriului și-a toată gânganiia ce să trage pre pământ, ce are în sâne suflare de viață, și toată iarba vearde de mâncat!*** (DPar.1683, p. 111);
- 13) modificador (adjectiv participial) + determinant (articol hotărât) + posesor (adjectiv pronominal posesiv) + centru (substantiv propriu + locuțiune prepozițională) + modificador (propoziție relativă): ***Îi tăiară cinstitul său cap împreună cu iubitul său Zinon, ce-l plângea.*** (DVS.1682-6, p. 22);
- 14) modificador (adjectiv propriu-zis) + modificador (adjectiv participial) + centru (substantiv comun + prepoziție) + modificador (propoziție relativă): ***Și cură mir nepărăsăt, dând răspuns minunat a streină și cinstită viață ce-au viețuit.*** (DVS.1682-6, p. 29);
- 15) determinant (adjectiv pronominal demonstrativ) + cuantificator (numeral cardinal cu valoare adjectivală) + centru (substantiv comun) + modificador (propoziție relativă): ***Și-i astrucară acei 2 părinți carii spusără și viața și sfârșeniia lor.*** (DVS.1682-6, p. 226);
- 16) centru (substantiv comun) + determinant (articol hotărât) + posesor (adjectiv pronominal posesiv) + modificador (adjectiv propriu-zis) + modificador (propoziție relativă): ***Să n-aibă putere să să sprejinească/Nice s-aibă nime să le folosească,/Ce cum zac pologii nanite-mi să cază,/Puterea ta svântă, ce mi-ai dat, să vază.*** (DPV.1673, p. 41);
- 17) modificador (adjectiv propriu-zis) + determinant (articol hotărât) + centru (substantiv comun + prepoziție) + determinant (articol hotărât) + posesor (adjectiv pronominal posesiv) + modificador (propoziție relativă): ***caută la nedestoinicii șerbii Tăi, carii la svântul acesta oltar ca la heruvicescul Tău ți dvoresc scaun*** (DDL.1679, p. 176);

- 18) centru (substantiv comun + prepoziție) + modificador (substantiv comun însoțit de prepoziție) + modificador (propoziție relativă): *Pus-ai întunerec de-ț ascunz lumina,/Cu sălaș de ape ce-ai făcut cu mâna.* (DPV.1673, p. 40);
- 19) centru (substantiv comun + prepoziție) + modificador (propoziție relativă) + modificador (substantiv comun însoțit de prepoziție): *Și i-au descărcatu-i sarcina din gârbă,/Și de coșuri ce lucra de rogojină,/Și de scârbă ce ducea-n țară streină.* (DPV.1673, p. 185);
- 20) centru (substantiv propriu) + posesor (adjectiv pronominal posesiv) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă) + modificador (propoziție relativă): ***Doamne Dumnezăul nostru, Carele ai ziditu-ne și ne-ai adus în viața aceasta, Carele arătaș noauă căi spre spăsenie, Carele ne dăruieș a cerești Taine descoperire, Tu ești Carele ne-ai pus pre noi în daconia aceasta, în puterea Duhului Tău Svânt.*** (DDL.1679, p. 113) etc.

3. Concluzii

În urma analizei statistice întreprinse, se pot formula o serie de concluzii referitoare la modificadorii realizați prin propoziții relative, în corpusul supus analizei, concluzii care reflectă, de fapt, anumite tendințe morfosintactice.

În primul rând, se remarcă o preferință evidentă pentru propozițiile relative neizolate, în detrimentul celor izolate. De asemenea, propozițiile relative care au ca antecedent un substantiv comun, fie ele izolate sau neizolate, sunt mai frecvente sau mai puțin frecvente numeric, în funcție de opera supusă analizei. Astfel, cele mai frecvente sunt în opera *Psaltirea în versuri*, urmată de *Viața și petrecerea svinților*, *Psaltirea de-nțales*, *Cartea de rugăciuni*, *Parimiile preste an* și, nu în ultimul rând, *Dumnezăiasca liturghie*, în care au frecvența cea mai redusă.

În al doilea rând, în ceea ce privește propozițiile relative care au antecedenti exprimați prin alte părți de vorbire decât substantivele comune, se constată diferențe de distribuție: o analiză generală a acestora relevă faptul că, cel mai adesea, antecedentii se realizează prin pronume semiindependente, urmate de pronumele nehotărâte, substantivele proprii, pronumele demonstrative, pronumele personale, locuțiunile pronominale de politețe, pronumele negative și, nu în ultimul rând, pronumele de întărire. Diferențe distribuționale semnificative se înregistrează și de la o operă la alta, unele tipuri de antecedenti (cei exprimați prin pronume de întărire, locuțiuni pronominale de politețe, pronume negative, pronume personale sau chiar și prin substantive proprii) nefiind deloc prezenți în anumite scrieri. Singurele tipuri de antecedenti prezente în toate cele șase opere care au reprezentat obiectul analizei noastre sunt cele realizate prin pronume semiindependente, nehotărâte și demonstrative.

În al treilea rând, comparând distribuția grupurilor nominale în care propozițiile relative funcționează ca unici adjuncti și a celor în care acestea sunt coocurente cu alți subordonați de același fel sau de tipuri diferite (modificatori realizați prin alte elemente din clasa de substituție, cuantificatori, posesori,

complemente), constatăm faptul că mai numeroase sunt tiparele sintactice în care propozițiile relative funcționează ca unici adjuncți.

În ansamblu, aceste tendințe sunt relevante pentru descrierea comportamentului morfosintactic al grupurilor nominale din scrierile lui Dosoftei, reflectând anumite preferințe în organizarea internă a respectivelor grupuri sintactice.

Bibliografia

- CHIRCU, Adrian, *Observații asupra sintagmelor alt nime și nime alt în limba română veche*, în *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române*, București, Editura Universității din București, 2014.
- CHIRCU, Adrian, *O sintagmă pronominală cuantificatoare atipică: nimeni alții*, în *Înspre și dinspre Cluj. Contribuții lingvistice. Omagiu profesorului G. G. Neamțu la 70 de ani*, Cluj-Napoca, Editura Scriptor și Editura Argonaut, 2015.
- DOSOFTEI, *Carte de rugăciuni (1673)*, studiu introductiv, ediție și glosar de Cristina-Ioana Dima, București, Editura Universității din București, 2023.
- DOSOFTEI, *Dumnezeiasca liturghie*, ediție critică de N. A. Ursu, cu un studiu introductiv de Înalt Prea Sfințitul Teotist, Iași, Mitropolia Moldovei și Sucevei, 1980.
- DOSOFTEI, *Parimiile preste an. Iași, 1683*, ediție critică, studiu introductiv, notă asupra ediției, note și glosar de Mădălina Ungureanu, Iași, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 2012.
- DOSOFTEI, *Psaltirea de-nțăles*, text stabilit și studiu lingvistic de Mihaela Cobzaru, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007.
- DOSOFTEI, *Psaltirea în versuri*, în *Opere. Versuri*, volumul 1, ediție critică de N. A. Ursu, studiu introductiv de Al. Andriescu, București, Editura Minerva, 1978.
- DOSOFTEI, *Viața și petrecerea svinților*, text îngrijit, notă asupra ediției și glosar de Rodica Frențiu, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 2002.
- FRÂNCU, Constantin, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009.
- GUȚU ROMALO, Valeria (coordonator), *Gramatica limbii române*, volumul I – *Cuvântul*, volumul II – *Enunțul*, București, Editura Academiei Române, 2008.
- LAZĂR, Mihai-Andrei, *Grupul nominal în Psaltirea în versuri a lui Dosoftei. Atributul adjectival*, în *Annales Universitatis Apulensis. Series Philologica*, vol. 25, nr. 1, 2024.
- LAZĂR, Mihai-Andrei, *Grupul nominal în Psaltirea în versuri a lui Dosoftei. Propoziția subordonată atributivă* (în curs de apariție).
- NICOLAE, Alexandru, *Pe marginea descrierii grupului nominal în Gramatica de bază a limbii române*, în *Studia linguistica et philologica. Omagiu profesorului Nicolae Saramandu*, București, Editura Universității din București, 2011.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (coordonator), *Gramatica de bază a limbii române*, ediția a doua, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, ZAFIU, Rodica, DRAGOMIRESCU, Adina, NICOLAE, Alexandru, BOIOC APINTEI, Adnana, *Dicționar de termeni gramaticali și concepte lingvistice conexe*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2023.